

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЦЕНТАР ЗА СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА**

**FACULTY OF PHILOSOPHY – UNIVERSITY OF NIŠ
CENTER FOR SOCIOLOGICAL RESEARCH**

ТРАДИЦИЈА, МОДЕРНИЗАЦИЈА, ИДЕНТИТЕТИ

***Традиционално и модерно у култури
српског и балканских народа
(Међународна научна конференција)***

TRADITION, MODERNIZATION, IDENTITIES

***The Traditional and the Modern in the Culture of
Serbian and the Balkan Nations
(International Scientific Conference)***

Ниш 2012

✓

ТРАДИЦИЈА, МОДЕРНИЗАЦИЈА, ИДЕНТИТЕТИ

Традиционално и модерно у култури српског и балканских народа
(Међународна научна конференција)

TRADITION, MODERNIZATION, IDENTITIES

The Traditional and the Modern
in the Culture of Serbian and the Balkan Nations
(International scientific conference)

приредили/edited by
Љубинко Милосављевић
Бранислав Стевановић
Гордана Стојић

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЦЕНТАР ЗА СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

FACULTY OF PHILOSOPHY – UNIVERSITY OF NIŠ
CENTER FOR SOCIOLOGICAL RESEARCH

Ниш, 2012

✓

ТРАДИЦИЈА, МОДЕРНИЗАЦИЈА, ИДЕНТИТЕТИ
TRADITION, MODERNIZATION, IDENTITIES

2

Приређивачи/Edited by
Проф. др Љубинко Милосављевић
Проф. др Бранислав Стевановић
Др Гордана Стојић

Издавач/Editor
Филозофски факултет у Нишу

За издавача/For the Editor
Проф. др Горан Максимовић

Главни и одговорни уредник/Editor-in-Chief
Проф. др Бојана Димитријевић

Рецензенти/Reviewers
Проф. др Зоран Видојевић
Проф. др Вјекослав Бутиган
Проф. др Петре Георгиевски
Проф. др Вихрен Бизов

Лектор/Lector
Проф. др Недељко Богдановић

Компјутерска припрема и предом /Computer Support
Катарина Милошевић

Дизајн корица/Design
Дарко Јовановић

Штампа / Print
МБ Графика Ниш

Тираж / Circulation
200

Зборник је припремљен у оквиру рада на пројекту *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (179074) који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансијски подржава Министарство просвете и науке Републике Србије. Руководилац пројекта проф. др Љубиша Митровић.

ИСБН 978-86-7379-244-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.722(497.11)(082)
316.422(497)(082)
316.356.4:316.7(4-664)(082)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Традиционално
и модерно у култури српског и балканских
народа (2012 ; Ниш)

Традиција, модернизација, идентитети :
(међународна научна конференција). 2,
Традиционално и модерно у култури српског и
балканских народа = Tradition,
Modernization, Identities : (international
scientific conference). 2, #The #Traditional
and the Modern in the Culture of Serbian and
the Balkan Nations / приредили, edited by
Љубинко Милосављевић, Бранислав
Стевановић, Гордана Стојић. - Ниш :
Филозофски факултет, 2012 (Ниш : МБ Графика).
- 655 стр. ; 24 cm

Према Предговору зборник садржи радове за
научну конференцију која се одржава 25. и 26.
маја, у организацији Центра за социолошка
истраживања Филозофског факултета у Нишу. -
Радови на срп. и енгл. језику. - Текст ћир. и
лат. - Тираж 200. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз већину
радова. - Summaries уз већину радова.

ISBN 978-86-7379-244-6

1. Уп. ств. насл.

а) Традиција - Социолошки аспект - Србија -
Зборници б) Традиција - Социолошки аспект -
Балканске државе - Зборници с) Друштво -
Модернизација - Србија - Зборници д)
Друштво - Модернизација - Балканске државе -
Зборници е) Национални идентитет - Културни
аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 190995724

✓

САДРЖАЈ

Предговор.....3

I ТРАДИЦИОНАЛНО, МОДЕРНО И ПОСТМОДЕРНО У САВРЕМЕНИМ СОЦИОЛОШКИМ И КУЛТУРОЛОШКИМ ТЕОРИЈАМА (у савременој литератури)

Љубиша Митровић, НЕКИ АСПЕКТИ ОДНОСА ТРАДИЦИОНАЛНОГ И МОДЕРНОГ У ГЕОКУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА.....	7-21
Зоран Видојевић ДРУШТВЕНИ СИСТЕМ, ЉУДСКА ПРИРОДА И ИСТОРИЈСКА АЛТЕРНАТИВА.....	23-30
Зоран Аврамовић НАСЛЕЂЕ И АКТУЕЛНО СТАЂЕ ТРАДИЦИЈЕ У СРПСКОЈ КУЛТУРИ.....	31-42
А.Н. Самарин ПОЧЕМУ СНИЖАЕТСЯ УРОВЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ В РОСЦИИ.....	43-46
Дејана М. Вукчевић ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ У СВЕТЛУ НЕОФУНКЦИОНАЛИЗМА.....	47-58
Србољуб С. Димитријевић ЕКСКЛУЗИВНО ПРАВО НАД ПРАВОМ НА ЕКСКЛУЗИВНОСТ.....	59-80
Коркия Эка Демуриевна ПЕРФОРМАНСНАЯ КУЛЬТУРА ПОСТМОДЕРНА: ОСНОВНЫЕ ТРЕНЬ РАЗВИТИЯ.....	81-90
Љубиша Златановић ДОБА У КОЈЕМ ЖИВИМО: МОДЕРНО, ПОСТМОДЕРНО ИЛИ ВИРТУЕЛНО?	91-100
Наталија Јовановић СРПСКА ШКОЛА ИЗМЕЂУ (КВАЗИ) ТРАДИЦИЈЕ И МОДЕРНИЗАЦИЈЕ.....	101-113
Весна Трифуновић СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОБРАЗОВАЊА: ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИЈЕ И САВРЕМЕННОСТИ.....	115-122
Бисера Јевтић ДОСИТЕЈЕВА РЕФЛЕКСИЈА ТРАДИЦИОНАЛНОГ И МОДЕРНОГ У НАРОДНОЈ КУЛТУРИ.....	123-130
Слађана Анђелковић Зорица Станисављевић Петровић ОЧУВАЊЕ ТРАДИЦИЈЕ И КУЛТУРЕ У СРПСКИМ ШКОЛАМА У РУМУНИЈИ.....	131-142

✓

Маријана Хаскић, Марина Матејевић ТРАДИЦИОНАЛНО И САВРЕМНО
У СТАВОВИМА АДОЛЕСЦЕНАТА ПРЕМА РОДИТЕЛСТВУ.....143-154

Миљојко Базић, Александар Базић ЗНАЧАЈ МЕДИЈА ЗА ОЧУВАЊЕ
КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ВРЕМЕНУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ.....155-167

Зоран Арацки СРПСКО НОВИНАРСТВО И МАС МЕДИЈИ
У ПОСТИНДУСТРИЈСКОМ ДРУШТВУ.....169-181

V. S. Glagolev VIRTUAL REALITY IN A CULTURE OF PEACE:
TRENDS IN THE SIMULATION OF MODERNIZATION.....183-190

Снежана Попић СОЦИОЛОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ВИРТУЕЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА
ЗАСНОВАНИХ НА „МУЛТИМОДАЛНОМ ГЛОБАЛНО-ЛОКАЛНОМ
КОМУНИКАЦИОНОМ МЕДИЈСКОМ СИСТЕМУ“191-202

Панфилова Татьяна Васильевна РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ
В ПРОЦЕССАХ МОДЕРНИЗАЦИИ.....203-206

Шалаев В.П. ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КОНТЕКСТЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
И ЗАПАДОФИКАЦИИ МИР К КОТОРОМУ МЫ ИДЕМ
(ОПЫТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА)207-215

Шалаева С.Л динамика МЕЖПОКОЛЕННЫХ
ОТНОШЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ.....217-221

Ветров Филипп ОТ ОДНОПОЛЯРНОГО
К МНОГОПОЛЯРНОМУ МИРУ.....223-228

II ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ И ИДЕНТИТЕТУ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

Милован Митровић ДРУШТВЕНЕ ИНСТИТУТЦИЈЕ И СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ.....231-242

Драган Симеуновић НАСТАНАК ВЕРЕ У РУСИЈУ
КАО ТРАДИЦИОНАЛНОГ И МОДЕРНОГ МИТА У СРБА.....243-254

Ђорђи Тоновски ПОИМАЊЕ ИДЕНТИТЕТА
У САВРЕМНОМ ДРУШТВУ.....255-266

Зоран Петровић Пироћанац НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ
ПРЕД ИЗАЗОВИМА СУТРАШЊИЦЕ: СТУДИЈА ФРАНЦУСКОГ СЛУЧАЈА.....267-288

Шаленко Валентин ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ФЕНОМЕН
СОЦИОКУЛТУРНОЙ ДИНАМИКИ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ.....284-295

✓

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

Слободан Миладиновић ИДЕНТИТЕТ И НАСИЉЕ.....	297-312
Александра Мирковић Душан Вучићевић ИДЕНТИТЕТСКА ПОДЕЛА КАО ЈЕДНА ОД ОСНОВНИХ ЛИНИЈА РАСЦЕПА У СРПСКОМ ТРАНЗИЦИОНОМ ДРУШТВУ.....	313-333
Maria Nikolova CULTURAL HERITAGE LIKE A CROSS POINT OF BALKAN'S CULTURAL IDENTITIES.....	335-339
Петар Матић Миша Стојадиновић ТРАДИЦИОНАЛНО И САВРЕМЕНО У ПОЛИТИЧКОМ ИДЕНТИТЕТУ НАРОДА НА БАЛКАНУ.....	341-355
Урош В. Шуваковић НОВИ МЕДИЈИ И КУЛТУРА НОВОГОДИШЊЕГ ЧЕСТИТАЊА У СРБИЈИ.....	357-372
Александар М. Петровић МНОГОСТРУКОСТ САВРЕМЕНОГ ВРЕДНОВАЊА ИДЕНТИТЕТА И РЕФЛЕКСИЈА У СРПСКОЈ ОБИЧАЈНОСТИ	373-387
Весна Станковић Пејновић ИЗАЗОВИ ОСТВАРЕЊА АУТОНОМИЈЕ ПОЈЕДИНЦА У ТРАНЗИЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА.....	389-409
Никола Цекић, Игор Бјелић, Милица Стојановић АРХИТЕКТУРА КАО КУЛТУРНИ ЧИНИЛАЦ У СТВАРАЊУ УРБАНОГ ИДЕНТИТЕТА.....	411-417
Стана Смиљковић БИЛИНГВАЛНА ПРИЧА У ДЕЛУ БОРЕ СТАНКОВИЋА.....	419-424
Данијела Здравковић Марина Јањић СРПСКА (НАЦИОНАЛНА) КУЛТУРА У ТРАНЗИЦИЈСКОМ КОНТЕКСТУ.....	425-439
Весна Миленковић, Слађана Стаменковић АНАЛИЗА КОНСТРУКЦИЈЕ НАЦИОНАЛНОГ/КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА: ШЕЈТАНОВ РАТНИК.....	441-448
Јоанна Нинова PLACE OF BREAD IN THE CULTURE OF THE TRADITIONAL SOCIETY IN BULGARIA.....	449-465
Сандра Ђорђевић КУЛТУРА КАО ЧИНИЛАЦ ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА.....	467-472
Биљана Продовић Бојан Продовић ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ У ЕВРОПСКОМ ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ.....	473-486
III ОДНОС ТРАДИЦИЈЕ И МОДЕРНИЗАЦИЈЕ У КУЛТУРНОЈ ПОЛТИЦИ БАЛКАНСКИХ НАРОДА	
Данило Ж. Марковић ИДЕНТИТЕТИ И ЊИХОВИ ОДНОСИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ.....	489-497

Petar-Emil Mitev THE NEW MAN AND THE PERIPHERAL CAPITALISM.....	499-511
Весна Милтојевић КУЛТУРНА ПОЛИТИКА И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ.....	513-520
Mirko Tripunoski, Aleksandar Nikolovski CULTURAL POLITICS IN THE COUNTRIES IN TRANSITION.....	521-532
Vassil Penev Boris Popivanov TRADITIONAL AND MODERN IN THE IDEOLOGICAL DEVELOPMENT AND THE SOCIAL PERCEPTION OF THE BULGARIAN LEFT.....	533-547
Александра Самокал Јовановић ЗНАЧАЈ СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ЗА КУЛТУРНИ И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ СРБИЈЕ.....	549-557
Антоанела Петковска, Марија Димитровска НЕКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ САВРЕМЕНЕ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ МАКЕДОНИЈИ.....	559-566
Marija Drakulovska Chukalevska GLOBALIZATION AND GLOCALIZATION OF CULTURE: CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....	567-572
Марија Ђорић. ТРАДИЦИЈА И МОДЕРНОСТ У СХВАТАЊИМА САВРЕМЕНЕ ЕКСТРЕМНЕ ДЕСНИЦЕ У СРБИЈИ.....	573-586
Снежана М. Миливојевић ТРАДИЦИОНАЛНИ ОБРАСЦИ У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ТРАНЗИЦИЈЕ СРПСКОГ ДРУШТВА.....	587-596
Александра Колаковић УТИЦАЈ УСВАЈАЊА ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА НА СРПСКУ КУЛТУРУ (1839-1914)	597-610
Ана Момчиловић-Петронијевић, Чедомир Васић, Игор Бјелић НАРОДНО ГРАДИТЕЉСТВО У КОНТЕКСТУ ОЧУВАЊА ТРАДИЦИОНАЛНИХ ВРЕДНОСТИ.....	611-618
M. Silantieva PROBLEMS OF MODERNIZATION OF EDUCATION IN A CULTURE OF PEACE.....	619-626
Ана Јовашевић МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ.....	627-641
Гордана Стојић ИНФОРМАЦИОНА ПИСМЕНОСТ У СРБИЈИ.....	643-655

TABLE OF CONTENTS

Preface	4
 I THE TRADITIONAL, THE MODERN AND THE POSTMODERN IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL AND CULTROLOGICAL THEORIES (in Contemporary Litearture)	
Ljubiša Mitrović SOME ASPECTS OF THE RELATION BETWEEN THE TRADITIONAL AND THE MODERN IN THE GEOCULTURE OF THE SERBIAN AND BALKAN NATIONS	7-21
Zoran Vidojević THE SOCIAL SYSTEM, HUMAN NATURE AND HISTORICAL ALTERNATIVE	23-30
Zoran Avramović THE HERITAGE AND THE ACTUAL STATE OF TRADITION IN THE SERBIAN CULTURE	31-42
А.Н. Самарин ПОЧЕМУ СНИЖАЕТСЯ УРОВЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ В РОСИИ	43-46
Dejana M. Vukčević EUROPEAN IDENTITY IN VIEW OF NEOFUNCTIONALISM	47-58
Srboljub S. Dimitrijević THE EXCLUSIVE RIGHT OVER THE RIGHT OF EXCLUSIVENESS	59-80
Коркия Эка Демуриевна ПЕРФОРМАНШАЯ КУЛЬТУРА ПОСТМОДЕРНА: ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ РАЗВИТИЯ	81-90
Ljubiša Zlatanović THE AGE WE LIVE IN: A MODERN, A POSTMODERN OR A VIRTUAL ONE?	91-100
Natalija Jovanović SERBIAN SCHOOLS BETWEEN (PSEUDO)TRADITION AND MODERNIZATION	101-113
Vesna Trifunović THE STRATEGY OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION: BETWEEN TRADITION AND CONTEMPORANEITY	115-122
Bisera Jevtić DOSITEJ'S REFLECTIONS ON THE TRADITIONAL AND THE MODERN IN FOLK CULTURE	123-130
Sladana Anđelković Zorica Stanisavljević Petrović THE PRESERVATION OF TRADITION AND CULTURE IN SERBIAN SCHOOLS IN ROMANIA	131-142

Marina Matejić, Marijana Haskić **THE TRADITIONAL AND THE MODERN
IN THE ATTITUDES OF ADOLESCENTS TOWARDS PARENTHOOD**143-154

Miljojkо Bazić, Aleksandar Bazić **THE IMPORTANCE OF THE MEDIA
FOR THE PRESERVATION OF THE CULTURAL HERITAGE
IN THE ERA OF GLOBALIZATION**.....155-167

Zoran Aracki **SERBIAN PRESS AND THE MASS MEDIA
IN THE POSTINDUSTRIAL SOCIETY**.....169-181

V. S. Glagolev **VIRTUAL REALITY IN A CULTURE OF PEACE:
TRENDS IN THE SIMULATION OF MODERNIZATION**.....183-190

Snežana Popić, **SOCIOLOGICAL IMPLICATIONS
OF THE VIRTUAL COMMUNITIES BASED ON
"THE MULTIMODAL GLOBAL-LOCAL COMMUNICATION MEDIA SYSTEM"**191-202

Панфилова Татьяна Васильевна **РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ
В ПРОЦЕССАХ МОДЕРНИЗАЦИИ**.....203-206

Шалаев В.П. **ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ КОНТЕКСТЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
И ЗАПАДОФИКАЦИИ. МИР К КОТОРОМУ МЫ ИДЕМ
(ОПЫТ ФИЛОСОФСКОГО АНАЛИЗА)**.....207-215

Шалаева С.Л. **ДИНАМИКА МЕЖПОКОЛЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ
В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**217-221

Ветров Филипп **ОТ ОДНОПОЛЯРНОГО
К МНОГОПОЛЯРНОМУ МИРУ**.....223-228

II THE TRADITIONAL AND THE MODERN IN THE CULTURE AND THE IDENTITY OF THE SERBIAN AND BALKAN NATIONS

Milovan Mitrović **SOCIAL INSTITUTIONS AND SERBIAN IDENTITY**.....231-242

Dragan Simeunović **THE EMERGENCE OF THE FAITH
IN RUSSIA AS A TRADITIONAL AND MODERN MYTH WITH THE SERBS**.....243-254

Đorđi Tonovski **THE UNDERSTANDING OF IDENTITY
IN CONTEMPORARY SOCIETY**.....255-266

Zoran Petrović Piroćanac **THE NATIONAL IDENTITY FACING THE CHALLENGES
OF THE FUTURE: A CASE STUDY OF A FRENCH CASE**.....267-288

Шаленко Валентин **ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ФЕНОМЕН
СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ДИНАМИКИ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ**.....284-295

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

Slobodan Miladinović IDENTITY AND VIOLENCE	297-312
Aleksandra Mirović Dušan Vučićević IDENTITY DIVISION AS ONE OF THE BASIC FORMS OF DIVISION IN THE SERBIAN TRANSITIONAL SOCIETY	313-333
Maria Nikolova, CULTURAL HERITAGE LIKE A CROSS POINT OF BALKAN'S CULTURAL IDENTITIES	335-339
Matić Petar Stojadinović Miša THE TRADITIONAL AND THE MODERN IN THE POLITICAL IDENTITY OF THE BALKAN NATIONS	341-355
Uroš V. Šuvaković, THE NEW MEDIA AND THE CULTURE OF CONGRATULATING THE NEW YEAR IN SERBIA	357-372
Aleksandar M. Petrović, THE MULTIFACETED CONTEMPORARY EVALUATION OF IDENTITY AND OF THE REFLECTIVE THOUGHT IN SERBIAN CUSTOMS.....	373-387
Vesna Stanković Pejnović THE CHALLENGES OF THE ACHIEVEMENT OF THE AUTONOMY OF AN INDIVIDUAL IN THE TRANSITION PROCESSES IN WESTERN BALKANS	389-409
Nikola Cekić, Igor Bjelić, Milica Stojanović ARCHITECTURE AS A CULTURAL FACTOR IN THE CREATION OF THE URBAN IDENTITY	411-417
Stana Smiljković THE BILINGUAL STORY IN THE WORKS OF BORA STANKOVIĆ	419-424
Danijela Zdravković Marina Janjić SERBIAN (NATIONAL) CULTURE IN THE CONTEXT OF TRANSITION.....	425-439
Vesna Milenović, Slađana Stamenković, THE ANALYSIS OF THE CONSTRUCTION OF THE NATIONAL / CULTURAL IDENTITY: SHEYTAN'S WARRIOR	441-448
Yoanna Ninova PLACE OF BREAD IN THE CULTURE OF THE TRADITIONAL SOCIETY IN BULGARIA	449-465
Sandra Đorđević CULTURE AS A FACTOR OF PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY	467-472
Biljana Prođović Bojan Prođović EUROPEAN IDENTITY AND MULTICULTURALISM IN THE EUROPEAN POLITICAL DISCOURSE	473-486

III THE RELATION BETWEEN TRADITION AND MODERNIZATION IN THE CULTURAL POLICY OF THE BALKAN NATIONS

Danilo Ž. Marković IDENTITIES AND THEIR RELATIONS IN THE CONTEMPORARY SOCIETY	489-497
Petar-Emil Mitev THE NEW MAN AND THE PERIPHERAL CAPITALISM.....	499-511
Vesna Milošević CULTURAL POLICY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	513-520
Mirko Tripunoski, Aleksandar Nikolovski, CULTURAL POLITICS IN THE COUNTRIES IN TRANSITION.....	521-532
Vassil Penev Boris Popivanov THE TRADITIONAL AND THE MODERN IN THE IDEOLOGICAL DEVELOPMENT AND THE SOCIAL PERCEPTION OF THE BULGARIAN LEFT.....	533-547
Aleksandra Samokal Jovanović THE IMPORTANCE OF THE STRATEGY OF CULTURAL DEVELOPMENT FOR THE CULTURAL AND SOCIAL LIFE OF SERBIA.....	549-557
Antonela Petkovska, Marija Dimitrovska SOME TENDENCIES OF THE CONTEMPORARY CULTURAL POLICY IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	559-566
Marija Drakulovska Chukalevska, GLOBALIZATION AND GLOCALIZATION OF CULTURE: CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....	567-572
Marija Đorić THE TRADITIONAL AND THE MODERN AS VIEWED BY THE CONTEMPORARY EXTREME RIGHT IN SERBIA.....	573-586
Snežana M. Miličević THE TRADITIONAL PATTERNS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND TRANSITION OF THE SERBIAN SOCIETY	587-596
Aleksandra Kolaković THE INFLUENCE OF THE FRENCH LANGUAGE ACQUISITION ON SERBIAN CULTURE (1839-1914)	597-610
Ana Momčilović-Petronijević, Čedomir Vasić, Igor Bjelić FOLK ARCHITECTURE IN THE CONTEXT OF THE PRESERVATION OF TRADITIONAL VALUES	611-618
M. Silantjeva PROBLEMS OF MODERNIZATION OF EDUCATION IN A CULTURE OF PEACE.....	619-626
Ana Jovašević MULTICULTURALITY AND THE CULTURAL POLICY OF SERBIA.....	627-641
Gordana Stojić INFORMATION LITERACY IN SERBIA.....	643-655

ТРАДИЦИОНАЛНО И САВРЕМЕНО У ПОЛИТИЧКОМ ИДЕНТИТЕТУ НАРОДА НА БАЛКАНУ*

Резиме

Савремено друштво је довело са собом многобројне промене које коренито мењају слику света која окружује човека. Процеси глобализације, транзиције, многобројни социјални конфликти, вртоглави развој технологије, индивидуализација и многа друга обележја савременог света свакодневно намећу изазове очувању човековог идентитета, човековог Ја. Проучавање идентитета је нарочито интересантно у областима које одликује мултинационалност, мултиконфесионалност и мултикултуралност. Балкан представља свакако добар пример овакве једне области на чијим се просторима секу *лукови различитих цивилизација*. У таквим друштвима се нарочито јавља потреба за редефинисањем политичког идентитета и његовим прилагођавањем савременим друштвеним процесима. За политички идентитет народа на Балкану се оправдано може рећи да се налази разапет између традиционалног и савременог. У том смислу је неопходно радити на развоју модерног демократског/ грађанског идентитета, који ће омогућити да се превазиђе овакво стање. Политичка култура представља значајан оквир у коме се формира грађански идентитет и коме стога треба посветити посебну пажњу. Тамо где нема политичке културе јавља се политичка некултура која представља једну од највећих препрека за формирање грађанског идентитета, али и за развој демократије уопште.

Кључне речи: политички идентитет, грађанин, политичка култура, традиционално и савремено, Балкан.

Изазови формирања идентитета народа на Балкану у савременом друштву

За идентитет се оправдано може рећи да представља прави извор смисла и искуства једног народа. О томе говори и Крег Калхун [Craig Calhoun] који каже да не познајемо народе без имена, нити језике или културе, код којих не постоји неки начин разликовања између себе и осталих.³⁴⁰

Посматрати идентитет ван социјално-културног окружења је незамисливо јер се идентитети, било да се ради о индивидуама или нацијама, не формирају у празном простору, већ у једном специфичном социјално-културном миљеу, који је подложен одређеној динамици и протоку времена.³⁴¹

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту *Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција* бр. 179009, а који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

³⁴⁰ Craig Calhoun (editor), *Social Theory and the Politics of Identity*, Oxford, Blackwell, 1994, стр. 9-10.

³⁴¹ Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односу на Балкану – могућности регионалне и европске*

Ѓанбатиста Вико [Giambattista Vico]³⁴² у свом чувеном делу *La Scienza Nuova* 1725. године човека види као део историје, негирајући тиме универзалистички приступ људској природи који је занемаривао различитости које са собом носе различите епохе, друштва и културе. Тиме на човеков идентитет почиње да се гледа као на творевину која се обликује и мења током читавог живота, а не нешто што се искључиво стиче наслеђем.³⁴³ Историјски процес је, према њему, деловање којим људска бића изграђују свој систем језика, обичаја, права, власти и уопштено вредности.³⁴⁴ Људску природу, дакле, не треба сматрати додељеном, њу човек самоспознаје у оквиру ширег друштвеног контекста с циљем остваривања своје најизраченијих тежњи за самонспуњењем и самоспознајом.

Идентитет је, дакле, нераскидиво повезан са друштвом и увек се формира у односу са другим и другима. Овај феномен је почетком XX века Чарлс Х. Кули [Colley] маркирао и тумачио као „учинак гледања” током кога свако од нас доживљава себе у искуству другог.³⁴⁵ Ми своје *Ja* претачемо у интеракције са другима што представља један реципрочан и бесконачни процес.³⁴⁶

Тако, интересовање за проблем идентитета у савременом добу убрзане модернизације, глобализације и ширења простора за нове облике друштвених интеракција поприма нова обележја. Почетно одушевљење крилатицом „*everything goes*”, због ослобађања идентитета од традиционалних стега, замењено је страхом од аномије и стања „*nothing counts any more*”, чиме је подривена суштина традиционалног схватања идентитета.³⁴⁷

Овде је, свакако, неопходно нагласити шта подразумевамо под одредницом „савремено светско друштво”. Наиме, савременим светским друштвом означавају се сва она друштва која коегзистирају у нашој савремености, без обзира на њихов тип или степен развијености. Под овом одредницом, дакле, подразумевамо читаву лепезу глобалних светских друштава и глобалних друштвених система различитог нивоа технолошке, економске и социјалне развијености, али и квалитета живота.³⁴⁸ Оно се због тога налази разапето између, са једне стране, високог степена међусобне повезаности и међузависности

интеграције (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр. 134.

³⁴² Историјски процес се, према Ѓанбатисту Вико, одвија према тачно одређеним законима. Он је вратио у употребу циклично поимање историје, али га је обогатио идејом сврховитости. Такође, према њему, да би сазнање о нечему било могуће, неопходно је да будемо творци те ствари о којој желимо да нешто сазнамо. Историјско поимање је с тога могуће јер смо ми сами творци наше историје. (О томе видети: Љубинко Милосављевић, *Под/стицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 122-127.)

³⁴³ Leonidas Donskins, *Troubled Identity and the Modern World*, Palgrave Macmillan, 2009, стр. 1.

³⁴⁴ Љубинко Милосављевић, *Под/стицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 125.

³⁴⁵ Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура ка основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и Европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр. 134.

³⁴⁶ Миша Стојадиновић, Дејана Вукчевић, „Проблем очувања идентитета на Балкану”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011, стр. 87.

³⁴⁷ Bernd Simon, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004, стр. 1.

³⁴⁸ Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 325.

која је настала као резултат поделе рада, развоја у сферама технологије, економије, комуникације, инфраструктуре и информатике, и са друге стране, хијерархијске структуре која дели друштва на доминантна и зависна.³⁴⁹ У савременом друштву долази и до све веће повезаности држава која настаје као резултат.³⁵⁰

1. технолошко-информатичке револуције са последицом компресије простора и времена;
2. стварања глобалног тржишта и геоекономије;
3. све већег утицаја дешавања у једном локалитету на живот индивидуа и заједница на другој страни планете,
4. формирања свести о повећаној међузависности;
5. успона све моћнијих транснационалних и наднационалних економских сила и политичких институција које обликују слику света;
6. распрострањања истоветних форми (индустријализма, постиндустријализма и информатичке револуције, тржишне економије, вишепартијског система...) у готово свим социјалним просторима.

Пратећи развој идентитета кроз време многобројни теоретичари тврде да се проблем идентитета јавља тек са модерним друштвом. Никола Божиловић каже да у традиционалном друштву проблем идентитета не постоји због чињенице да је у сродничком систему социјални статус индивидуе био строго фиксиран при чему је место сваког појединца било стриктно одређено.³⁵¹ Лаурен Лангман [Lauren Langman] у том духу истиче да традиционално *Gemeinschaft*³⁵² друштво, са јаким социјалним везама и стабилним погледом на свет, ствара својим члановима јасан, фиксни и недвосмислени извор идентитета.³⁵³ У модерном друштву долази до преокрета. Развој економије, поделе рада, урбанизације, индустријализације, глобализације доводе до слабљења друштвених веза и преиспитивања наметнутих идеологија и схватања. Савремено друштво, као резултат тога, подразумева плуралитет интерпретација и избора у светлости конкретних, партикуларних и променљивих околности, због чега се људи сусрећу са фрагментацијом и контрадикцијама колективне и персоналне егзистенције.³⁵⁴ „Заштита” *Gemeinschaft* друштва је разбијена и

³⁴⁹ Мирослав Печујлић, *Савремена социологија*, Београд, 1991, стр. 61.

³⁵⁰ Мирослав Печујлић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 17-18.

³⁵¹ Никола Божиловић, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011, стр. 585.

³⁵² *Gemeinschaft* и *Gesellschaft* (заједница и друштво) су категорије које уводи Фердинанд Тенис [Ferdinand Tönnies]. О томе видети: Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft and Gesellschaft*, Harper and Row, New York, 1963.

³⁵³ Lauren Langman, „Culture, identity and Hegemony: The Body in a Global Age”, *Current Sociology*, 3-4/2003, SAGE Publications, стр. 223.

³⁵⁴ Никола Божиловић, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011, стр. 585.

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

индивидуе су стављене пред многобројне дилеме у погледу њиховог идентитета и одређивања где припадају, што уједно отвара и могућност за *самореализацију*.

Суочени са оваквим изазовима, морамо напоменути да се култура не може дефинисати ван процеса комуникације, већ да она представља један динамичан феномен који се стално изнова обликује, при чему је неопходно одбацити сваку помисао о њеној херметичности.³⁵⁵ „Свака се култура у целости треба схватити као комуникација кроз простор (актуелна културна свакидашњица) и кроз време (живућа историја, културна традиција).“³⁵⁶ Култура свих народа, па и народа на Балкану, настаје као резултат културних контаката и додира. То доводи до развоја међусобних сличности, али и разлика. Житељи Балкана су свесни чињенице да они деле заједничку културу, која је настала као резултат међусобних културних интеракција, а које су довеле до развоја свести о томе да је њихова култура умногоме сличнија од култура народа ван Балканског полуострва.³⁵⁷ Културне разлике не морају нужно водити ка стварању конфликта, оне могу бити и извор међусобне сарадње, коју треба користити како би се створили квалитетнији услови живота свих балканских народа. Нажалост, историја Балкана, насупротив томе, испуњена је бројним конфликтима и трзавицама.³⁵⁸ И поред схватања грађана Србије, Бугарске и Македоније о томе да међу балканским народима има више сличности него између балканских и других европских народа, разлике међу њима у прошлости чешће резултовале конфликтима него што је то случај било где другде на европском континенту. Та разноликост у погледу националности, конфесије и културале је током бурне историје Балкана често водила дезинтегративним процесима који су се неретко завршавали ратовима. Разлике су, дакле, често биле предмет инструментализације зарад остваривања партикуларних циљева и интереса и то је нешто што не бисмо смели да сетнемо с ума, јер у супротном, сваки покушај међусобне интеграције могао би се претворити у један скупи и безуспешни експеримент.

Формирање грађанског/демократског идентитета народа на Балкану у контексту савременог друштва

Формирање грађанског идентитета представља сложен подухват, за који је неопходно обезбедити повољно и стабилно демократско окружење. Да би обезбедили овакво окружење потребно је испунити неколико услова:³⁵⁹

³⁵⁵ Миша Стојадиновић, Катарина Милошевић, „Комуникацијски контекст културе и мултикултурног друштва“, *Наука*, Часопис Слобомир П Универзитета за друштвене и хуманистичке науке, Слобомир, Бијељина, 2-3/2010.

³⁵⁶ Никола Божиловић, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2007, стр. 14.

³⁵⁷ О томе видети опширније: Никола Божиловић, Бранислав Стевановић, „Култура као основ етничких идентитета Балкана“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и Европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2006.

³⁵⁸ Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2009.

³⁵⁹ Загорка Голубовић, *Изазови демократије у савременом друштву*, Едиција Браничево, Центар за културу, Пожаревац, 2003, стр. 9-10.

На институционалном нивоу, демократија је неспојива са: концентрацијом власти и одсуством поделе власти; са монополом политичке моћи; са моно-организаацијском структуром друштва; са постојањем привилеговане политичке елите која влада у име парламента; са подржављењем свих институција друштва и поистовећивањем државе и друштва; са непостојањем критичке јавности.

На менталном нивоу, демократије нема уколико влада духовно/идејно и политичко једноумље; уколико доминира ауторитарни „друштвени карактер“; ако колективистичка свест потискује грађанску индивидуалну самосвест; ако је идеолошки начин мишљења основни и често једино дозвољени оквир оријентације; ако је државни вредносни систем једино мерило свих друштвених и индивидуалних вредности; ако преовлађује хетерономни над аутономним моралом.

Може се рећи да, са једне стране, без демократије није могућ развој демократског и грађанског идентитета, али да ни, са друге стране, без демократског и грађанског идентитета није могућ развој демократије. Значај развоја грађанског идентитета за развој демократије може се видети и на основу тога што „демократију није могуће замислити без самосвесних, слободних појединаца и њихових грађанских врлина објективираних у одговарајућем политичком идентитету“.³⁶⁰

Развој грађанског идентитета је немогућ без развоја демократске свести, која чини окосницу постојања демократије у којој се улога индивидуа као грађана огледа у следећем:³⁶¹

- да раде на себи и подстичу сопствену способност да се суоче са стварношћу и, ако је неопходно (ако су индивидуална и колективна права прекршена), да се побуне против датог стања да би унапредили услове за слободан избор и активности;
- да развијају савест према сопственим дужностима и одговорност пред заједницом;
- да изграђују осећај заједништва и спремност да учествују у остварењу заједничког добра и солидарности;
- да се ослободе конформизма и постигну сопственост;
- да преузму ризик код опозива датог политичког руководства ако ради против интереса друштва и индивидуа.

Доминик Шнапер истиче да постојање заједнице грађана као начела функционисања и као заједничког идеала легитимише правила према којима „управљачи стижу на власт и доприносе да се између појединаца и група расподеле трговинска добра (приходи, баштине, услуге) или нематеријална добра (сигурност, здравље, образовање, коришћење јавних услуга), регулишу сукоби које неизоставно изазива то расподељивање и потврђује независност и вољу нације међу другим политичким јединицама. Ово подразумева да грађани поштују законе и устав, то јест правила која управљају функционисањем јавног добра у најширем смислу речи, што обухвата политику – борбу за стицање до власти и вршење те власти – али и скуп

³⁶⁰ Бранислав Стевановић, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану* (приредили: Љубиша Митровић, Драгана Захаријевски, Данијела Гавриловић), Филозофски факултеат, Ниш, 2009, стр. 151.

³⁶¹ Загорка Голубовић, *Изазови демократије у савременом друштву*, Едиција Браничево, Центар за културу, Пожаревац, 2003, стр. 38.

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

правила која управљају односима између појединаца, правних поданика, у породичним, економским и друштвеним односима.³⁶² Она, такође, верује да интеграција путем права грађанства, тј. онога што можемо назвати политичком лојалношћу, претпоставља „заједничку обуку из политике као места јединства, консензус о начинима да се сукоби сваке врсте регулишу компромисом али, евентуално, и силом, не заборављајући да грађанин мора исто тако да доприноси одбрани нације”.³⁶³

Грађанин, у најопшტიјем смислу, представља човека са одређеним правима и дужностима у оквиру друштвено-политичке заједнице за коју је везан релативно трајним припадањем.³⁶⁴ Овом приликом нарочито треба истаћи његова политичка права и дужности, чиме долазимо до схватања грађанина као политичког субјекта који се налази у релативно равноправном политичком односу према другим субјектима.

Дакле, грађанин је субјекат политичког система, при чему морамо имати у виду да модерни демократски политички пореци треба да служе остварењу опште добробити грађанства, а не да постоје независно од њих и да служе пуком задовољавању интереса оних који су на власти.³⁶⁵ Грађански идентитет је нераскидиви део демократске и отворене политичке културе, која се са демократијом налази у каузалној вези и функционално међузависном односу.³⁶⁶ Нагласак треба ставити на развој партиципативне демократије, где ће грађани бити активни учесници унутар политичких система. Показало се, из упоредних искустава савремених демократских режима, да друштва и државе са израженијим формама партиципативне демократије већу развојну стопу, бољу продуктивност рада, смањену конфликтност у друштвеним односима, бољи квалитет живота и чвршће осећај припадности политичкој заједници и унутар-друштвене кохезије и поверења.³⁶⁷ Али који су то предуслови које појединац мора испунити да би био препознат од стране других као грађанин одређене државе?

³⁶² Доминик Шнапер, *Заједница грађана – о модерној идеји нације*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1996, стр. 129.

³⁶³ Исто, стр. 130.

³⁶⁴ Милан Матић, Милан Подунавац, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995, стр. 233.

³⁶⁵ Миша Стојадиновић, „Изазови политичких система на Балкану”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2010.

³⁶⁶ Стевановић Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније”, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану* (приредили: Љубиша Митровић, Драгана Захаријевски, Данијела Гавриловић), Филозофски факултет, Београд, 2009, стр. 151.

³⁶⁷ О томе опширније видети: Митровић, Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 390.

Петар Матић Миша Стојадиновић

Табела бр. 1: Захтев који треба испунити да би био грађанин одређене државе
(истраживање на глобалном нивоу)

	Да има претке у мојој земљи		Да је рођен на територији моје земље		Да је усвојио обичаје моје земље		Да поштује законе моје земље	
	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент
Веома важно	22290	26.9%	24421	29.4%	32207	38.8%	46118	55.6%
Потпуно важно	17324	20.9%	16607	20.0%	21616	26.0%	13350	16.1%
Није важно	21515	25.9%	18264	22.0%	7663	9.2%	2248	2.7%
Не знам	2062	2.5%	1707	2.1%	1663	2.0%	1470	1.8%
Без одговора	460	0.6%	494	0.6%	497	0.6%	472	0.6%
Није применљиво	24	-	15	-	27	-	14	-
Није постављено питање	19320	23.3%	21484	25.9%	19320	23.3%	19320	23.3%
Укупно	82992	100%	82992	100%	82992	100%	82992	100%

Узорак и година истраживања: Аустрија [2005], Аргентина [2006], Аустралија [2005], Бразил [2006], Бугарска [2006], Буенина Фило [2007], Канада [2006], Каледионија [2005], Катар [2006], Чиле [2006], Кина [2007], Египат [2008], Екватор [2007], Финска [2005], Француска [2006], Грузија [2008], Немачка [2006], Гана [2007], Велика Британија [2006], Гватемала [2004], Хонгконг, Кина [2005], Индија [2006], Индонезија [2006], Ирак [2006], Иран [2005], Италија [2005], Јапан [2005], Јордан [2007], Малезија [2006], Мали [2007], Мексико [2005], Молдавија [2006], Мароко [2007], Холандија [2006], Нови Зеланд [2004], Персија [2007], Перу [2006], Пољска [2005], Румунија [2005], Русија [2006], Руанда [2007], Србија [2006], Словенија [2005], Република Јужна Африка [2007], Јужна Кореја [2005], Шпанија [2007], Шведска [2006], Швајцарска [2007], Тајланд [2006], Тајланд [2007], Тринидад и Тобаго [2006], Турска [2007], Украјина [2006], САД [2006], Уругвај [2006], Вјетнам [2006], Зимбабуе [2007]

Извор: World Values Survey: <http://www.wvsvolb.com/www/WVSAAnalyseQuestion.jsp>

Табела бр. 2: Захтев који треба испунити да би био грађанин одређене државе
(Србија, 2006)

	Да има претке у мојој земљи		Да је рођен на територији моје земље		Да је усвојио обичаје моје земље		Да поштује законе моје земље	
	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент
Веома важно	274	22.5%	327	26.8%	389	31.9%	640	52.5%
Потпуно важно	421	34.5%	409	33.5%	543	44.7%	446	36.6%
Није важно	448	36.7%	417	34.2%	228	18.7%	78	6.4%
Не знам	63	5.2%	53	4.3%	44	3.6%	43	3.5%
Без одговора	12	1.0%	14	1.1%	14	1.1%	13	1.1%
Укупно	1220	100%	1220	100%	1220	100%	1220	100%

Извор: World Values Survey: <http://www.wvsvolb.com/www/WVSAAnalyseQuestion.jsp>

На основу показатеља из табеле бр. 1 може се видети да грађани на првом месту убедљиво истичу потребу за поштовањем закона и поретка своје земље, док се на другом месту налази усвајање и поштовање система обичаја и друштвених норми. Треба истаћи и важност коју грађани придају рођењу унутар своје државе, али и генерацијском пореклу и повезаности и са претцима. Уколико погледамо податке који се односе на Србију можемо видети да се они много не разликују у односу на глобалну слику и да постоје сличне тенденције (табела бр. 2).

Доминик Шнапер сматра да сама потврда начела права грађанства није довољна да се конституише, утемељи и сачува заједница грађана. „Сувереност и право грађанства су фикције. Појединци се не могу покренути путем тако апстрактних идеја. Могуће их је делотворно интегрисати тек у име извесног броја конкретних стварности, вредности и интереса које оправдавају неизбежне принуде заједничког

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

живота и њихово пристајање на деловање – које може ићи чак дотле да им наметне жртвовање властитог живота. Могуће их је интегрисати само непрестаним деловањем заједничких установа, у широком смислу који Диркем даје овом термину, установљеним облицима пракси којима нараштаји преносе начине заједничког битисања и живљења карактеристичне за неки особени историјски колективитет.³⁶⁸

Значај политичке културе за развој грађанског идентитета народа на Балкану

Политичка култура представља општи оквир у коме грађански идентитет настаје и опстаје. За политичку културу Милан Матић каже да она представља и фактор најшире политичке подршке, али и противтежу политичкој власти, путем кој се долази до „друштвено прихватљиве“ мере и модалитета за остваривање те власти. Као једно од најпопуларнијих тумачења политичке културе може се издвојити оно које политичку културу тумачи као смисао и осећај за међусобну толеранцију и дијалог политичким процесима.

Габријел Алмонд [Gabriel Almond] одређује политичку културу као мрежу индивидуалних оријентација и ставова припадника једне заједнице према политичким институцијама и политичком систему, *al fresco*. Он верује да је оријентација базична, примарна категорија која претходи заузимању ставова где се издвајају когнитивне, афективне и вредносне димензије.³⁶⁹

• Роберт Лејн [Robert Lane] сматра да приликом спознаје политичке културе неког друштва или средине сазнајемо мишљења, вредновања и осећања људи о важним политичким питањима као што су на пример: питање слободе, једнакости, демократије, партиципације у власти, рата и мира, могућности рада и зараде... Живојин Ђурић и Драган Суботић истичу да цивилне врлине и грађански идентитет представљају основно језгро и суштину принципа грађанства који представља основни израз политичке културе једног друштва.³⁷⁰

Разматрајући политичку културу, можемо издвојити два фактора који у великој мери утичу на њен настанак и развој, а то су: *политичка традиција и политичка социјализација*.³⁷¹

Политичка традиција подразумева не само велике политичке и колективне догађаје и процесе у прошлости, и не само велика достигнућа и искуства политичке природе, већ и сва она збивања која посредно или непосредно имају велики значај за заједничку егзистенцију, самосвест и идентитет колективитета.³⁷² Политичка култура

³⁶⁸ Доминик Шнапер, *Заједница грађана – о модерној идеји нације*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1996, стр. 64; Бранислав Стевановић, *Демократски принципи и политичко-културне вредности*, Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 102.

³⁶⁹ Gabriel Abraham Almond, Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, 1963.

³⁷⁰ Живојин Ђурић, Драган Суботић, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 42.

³⁷¹ Милан Матић, Милан Подунавац, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995, стр. 354-358.

³⁷² Исто, стр. 354.

и традиција се веома тешко могу наметати споља, премда се ни то не може искључити, јер више припадају етици и историји него политици. То доводи до тога да се оне политичке форме које не одговарају традицији једног народа веома тешко „примају“, тако да уколико желимо да мењамо политички систем неке земље политичка традиција и култура се морају првенствено разматрати. Треба напоменути и то да је политичка традиција неког друштва у великој мери обојена конфликтима који егзистирају у том друштву. Традицију су у неким друштвима обележили унутрашњи сукоби, док у другим друштвима преовладавају спољашњи сукоби. За друштва чија је традиција обележена унутрашњим сукобима Милан Матић каже да представљају друштва у којима ће доћи до бржег демократског сазревања политичких култура, јачања индивидуалне слободе и личне аутономије, фактора од изразитог значаја за демократизацију. За разлику од њих, у заједницама које су се одупирале спољним притисцима, јавља се тајна ка унутрашњем уједињавању зарад одбране, наспрам стварању унутрашњих социјалних разлика, што је, додуше јачало интеграцију, али истовремено укидало ил умањивало личну слободу и независност. Наравно, за стварање повољне климе у јачању активистичке, партиципативне политичке културе, морају се уважити елементи политичке традиције, али и задржати критички и објективан однос.

Када се ради о политичкој социјализацији, ту морамо разликовати спонтане и несвесне процесе социјализације од оних који су усмерени, програмирани, рационализовани и дириговани.³⁷³ Политичка социјализација представља предмет проучавања многобројних аутора, где можемо издвојити неке од њих: Фројда [Sigmund Freud], Фрома [Erich Fromm], Адорна [Theodor W. Adorno]... Неопходно је поменути и Лисјена Паја [Lucian Pye], јер се у средишту његових проучавања налази модел прихватања политичке културе од стране појединаца, што представља битан фактор у изградњи њихових идентитета.³⁷⁴ Пајево тумачење је значајно и услед трагања за улогом појединих друштвених и политичких институција у животу грађана и њихову прилагођеност општим потребама.

Загорка Голубовић верује да грађанин као аутономна личност настаје посредством дијалектичког процеса политичке социјализације која поседује двоструко дејство: „на првом месту реч је о индивидуалном прилагођавању захтевима сопственог друштва и интеграцији у дату културу, тј. о идентификацији са сопственом културом, односно, о процесу у којем индивидуа постаје члан свог друштва и културе; друго значење политичке социјализације (у демократском друштву) даје подстрека персоналном развоју и дистанцирању од идеалног ауторитета и културног узора, да би индивидуа формирала сопствени идентитет, што се разликује од просте идентификације са друштвом и културом.“³⁷⁵ Индивидуа пролази кроз оба нивоа социјализације, а то која ће од поменутих димензија превагнути зависи од многобројних фактора, као што су на пример индивидуалне предиспозиције, карактер друштва итд. Када се ради о демократским друштвима треба истажи важност једне и друге димензије. Наиме, појединцу би у идеалним

³⁷³ Исто, стр. 355.

³⁷⁴ Lucian W. Pye, Sidney Verba, Political culture and political development, Princeton University Press, 1965.

³⁷⁵ Загорка Голубовић, *Изазови демократије у савременом друштву*, Едиција Браничево, Центар за културу, Пожаревац, 2003, стр. 37.

условима требало омогућити да неометано развије свој индивидуални, али истовремено и колективни идентитет. Све друго, било би погубно за демократију, јер би водило ка „конформизму и одсуству грађанске егзистенције или инструменталном индивидуализму који је најчешће присутан у потрошачком друштву“³⁷⁶ Ауторитарна политичка социјализација, првенствено истиче послушност грађана као поданика, док демократска истиче независност, критичност и слободу.

„У демократској држави слободни простор друштвених активности отвара пут за раст и напредовање индивидуа као грађана, супротно тоталитарним државама које своде друштво на државу, блокирајући било какву друштвену активност изван канала институционализоване мреже под контролом државе.“³⁷⁷

Тамо где не постоји политичка култура, она бива замењена политичком некултуром. Политичка некултура представља једну од основних препрека за формирање грађанског идентитета, а самим тим и за остваривања идеала демократије. У нашем случају, како то Ђ. Шушњић лепо каже, постоји опасна навика у логици, где може бити или за или против. Они који нису за нас, тј. они који се не слажу са нама, са нашим ставовима и убеђењима, по аутоматизму су против нас. Друштвена ситуација је много комплекснија од овако упрошћене поделе, коју су одувек и увек ће пратити спорови, трзавице и размимоилажења. То је нарочито наглашено међу политичким елитама, а Вебер [Max Weber], из тог разлога, говори о три особине својствене духу истакнутих политичких лидера. Без *страсти, одговорности и мере* не може се неговати политичка култура и усмереност ка стварном демократском поретку. Оно што се најчешће дешава је да у политичким односима преовладава неумерена страст без осећаја за одговорност, меру и избалансираност.³⁷⁸ То, мпоследично, води аномiji, извитоперавању и у крајњој инстанци политичко насиљу чије су нуспојаве: претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат, насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, репресија, терор, устанак, грађански рат и рат агресија.³⁷⁹ Из тог разлога, неопходно је тежити атмосфери којом доминира култура дијалога и дух толеранције. Уважавање и прихватање права на различитост, па чак и супротност,

Ђуро Шушњић описује *константе менталитета* балканског простора као препреке разумевању, поверењу и помирењу балканских народа, вера и култура. Он наглашава следеће обрасце мишљења, веровања и понашања (националне, политичке и културне):³⁸⁰

1. *традиционализам* – То је идеологија која потомцима намеће идеје, веровања, вредности и норме предака да их безпоговорно и ћутке следе, не обазирјући се на промене, било изван, било у нашем искуству. Традиционализам је тешка, често непремостива препрека у међусобној комуникацији народа, а могућа је једино ако се њихови системи вредности, формалних норми и обичаја доживљавају отвореним, недовршеним и несавршеним. Традиција чини окосницу културе свих народа, али

³⁷⁶ Исто, стр. 37.

³⁷⁷ Исто, стр. 38.

³⁷⁸ Ђуро Шушњић, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења“, 21 Прича о демократији, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005, стр. 10.

³⁷⁹ Радослав Гађиновић, „Појмовно одређење – дефинисање насиља“, Српска политичка мисао, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008, стр. 160-161.

³⁸⁰ О томе опширније видети: Ђуро Шушњић, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења“, 21 Прича о демократији (приредио: Далиборка Уљаревић), Центар за грађанско

она не сме постати клин у даљем развоју друштва. Традицију треба гајити и неговати, али увек треба бити отворен за нова искуства, јер се показало да комбиновање традиционалних форми и модерних тековина, може допринети развоју друштва и сарадњи међу државама и народима.

2. *ауторитарни менталитет* – Народи на нашим просторима су одрасли у једној ауторитарној атмосфери, како у породици као елементарној заједници, тако и у држави као политичкој организацији друштва. Тешко је очекивати да се овакав начин мишљења, веровања и понашања промени током ноћи и прерасте у демократски. Два су услова неопходна да би се ослободила те стеге, а то су: демократски – који је могућ уз грађане еманципованеза дијалогски начин мишљења, веровања и понашања, што је дуготрајни процес демократске едукације и социјализације. Наиме, много је лакше донети демократске законе, него створити демократске грађанске врлине, што чини језгро и суштину истинске демократије.

3. *политичка некултура* – препрека која егзистира у логици биполарног мишљења, са умањеним изгледима за изналажење компромиса. Њему мања између, *средња вредност, на пола пута*. Друштвени односи и интеракције захтевају више од поједностављеног начина размишљања и погледа на стварност, који умањује могућности кохезије и ствара нове поделе. Оваква подела, иако на први поглед логична и практична, продукује негативне друштвене консеквенце.

4. *антиинтелектуализам* – Он се манифестује у одбацивању и негирању интелектуалаца и интелектуалног стваралаштва уместо да се они искористе зарад друштвеног напретка.

5. *предрасуде* – „Предрасуда је (позитиван или негативан) унапред задат, *a priori*, став појединаца или групе према другом појединцу или групи, који се не темељи на јасном познавању чињеница и рационалних разлога: чињенице и разлози могу бити при руци, али предрасуде остају недирнуте.”³⁸¹ Један од најпознатијих примера предрасуда је ситуација у којој се странац доживљава као сумњив и опасан без икаквог рационалног разлога, само због тога што је странац. Предрасуде се манифестују на мноштво различитих начина. Ту су, на пример, предрасуде према полу, вери, нацији, раси... Предрасуде је, када се једном утемеље, веома тешко искоренити. Оне могу бити нападане рационалним ставовима и против њих се могу износити веома снажни аргументи, али како су оне, пре свега, ставови прожети емоцијама, тешко их је уклонити. Предрасуде су веома опасне, јер је понекада потребна само искра да ескалирају у најотвореније облике сукоба и насиља.

6. *непостојање критичког јавног мњења* – На основу бројних истраживања може се видети да се делић целокупног јавног мњења може окарактерисати критичким. Медији углавном служе у манипулативне сврхе помоћу којих владајуће групе обликују мњење у складу са сопственим циљевима и интересима. Тако се креира идеологизована стварност, а свакодневица представља по мери оних који владају.

Грађански идентитет и демократске институције

О саодносима и каузалној вези грађанског идентитета и демократских институција можемо рећи, да за развој демократских институција, а самим тим и

целокупне демократије потребно је да у друштву постоји развијен културни и етични кодекс, тј. да грађани негују *културно-духовна и етичка својства*. Још је Русо [Jean-Jacques Rousseau] је дошао до закључка да је: *Створити владавину за народ свакако корисна ствар, али знам за кориснију – одгојити народ за владавину.*³⁸² Са друге стране, формирање грађанског идентитета је неоствариво без успешних, функционалних и утемељених демократских институција. Грађанин, међутим, није искључиво поданик тих институција, већ мора поседовати следеће карактеристике:³⁸³

- самосвест о људским/ грађанским правима;
- самопоштовање и увереност у сопствене способности као људског бића да оствари своја људска и грађанска права;
- свест о главним циљевима друштвених институција у смислу заштите социјалних, економских и политичких права својих чланова, у служби потреба и интереса грађана;
- способност да изрази неслагање са датим политичким системом када он угрожава грађанска права, те је грађанска непослушност једна од круцијалних врлина слободоумних и политички еманципованих грађана.

Грађанин са поменутим карактеристикама и у садејству са етаблираним демократским институцијама чини основу успешне демократску трансформацију.

Демократија у XXI веку, суочава се са бројним изазовима, који су изазвани друштвеним променама и реструктурирањем на глобалном плану. Оно што се са сигурношћу може тврдити је да је демократија као облик владавине прихваћена од стране највећег броја држава. Међутим, у многим случајевима, па и на Балкану, преостало је још много рада на изградњи и развоју демократских институција, које ће у потпуности моћи да одговоре на захтеве времена у коме живимо. Данас је готово немогуће наћи друштво које за себе не тврди да је демократско, али треба бити опрезан, јер није довољно да демократија постоји као форма, већ је далеко важније да она функционише у пракси. Према демократији, као једном од могућих уређења државне власти, треба имати критички однос и не треба је сматрати као нешто што је унапред задато, линеарно и што се самоподразумева. И поред уверења највећег броја грађана да је демократија уз своје недостатке најбољи и наприхватљивији облик владавине, истовремено се може уочити тренд опадања поверења у демократске институције. Поред тога приликом разматрања концепта демократизације морају се сагледати актуелне глобалне тенденције, јер би без тог предуслова сваки подухват демократске трансформације био умногоме отежан. Може се рећи да читав низ проблема са којима су суочени балкански народи у односу на њихов политички идентитет, политичку културу и формирање демократског политичког обрасца може свести на питање које исправно поставља Загорка Голубовић:

„Како сачувати своју посебност у оквиру тенденције ка глобализацији а да се не падне на ниво провинцијализма и изолације?“³⁸⁴

³⁸² Радован Радоњић, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 26.

³⁸³ Загорка Голубовић, *Изазови демократије у савременом друштву*, Едиција Браничево, Центар-за културу, Пожаревац, 2003.

³⁸⁴ Никола Божиловић, „Идентитет и значење стила у поткултури“, *Геокултура развоја и култура мира на Балкану*, (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић) Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2006, стр. 4.

Литература

1. Almond Abraham Gabriel, Verba Sidney, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, 1963.
2. Божиловић Никола, „Идентитет и значење стила у поткултури”, *Геокултура развоја и култура мира на Балкану*, (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић) Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2006.
3. Божиловић Никола, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2007.
4. Божиловић Никола, „Традиционално, модерно и идентитети у културно социолошком дискурсу”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011.
5. Божиловић Никола, Стевановић Бранислав, „Култура као основ етничких идентитета Балкана”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* (приредили: Љубиша Митровић, Драгољуб Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, Институт за социологију, Ниш, 2006.
6. Гађиновић Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља”, *Српска политичка мисао*, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008.
7. Голубовић Загорка, *Изазови демократије у савременом друштву*, Едиција Браничево, Центар за културу, Пожаревац, 2003.
8. Donskins Leonidas, *Troubled Identity and the Modern World*, Palgrave Macmillan, 2009.
9. Ђурић Живојин, Суботић Драган, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
10. Langman Lauren, „Culture, identity and Hegemony: The Body in a Global Age”, *Current Sociology*, SAGE Publications, 3-4/2003.
11. Матић Петар, Стојадиновић Миша, „Политичка модернизација и транзиција”, *Традиција, модернизација, идентитети – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (приредили: Милорад Божић, Љубиша Митровић, Гордана Стојић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2011.
12. Матић Милан, Подунавац Милан, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995.
13. Милосављевић Љубинко, *Подстицање слободе – нововековна мисао о друштву*, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
14. Митровић Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
15. Печујлић Мирослав, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.

ТРАДИЦИОНАЛНО И МОДЕРНО У КУЛТУРИ СРПСКОГ И БАЛКАНСКИХ НАРОДА

16. Печујлић Мирослав, *Савремена социологија*, Београд, 1991.
17. Pye W. Lucian, *Verba Sidney, Political culture and political development*, Princeton University Press, 1965.
18. Радоњић Радован, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004.
19. Simon Bernd, *Identity in modern society: A Social Psychological Perspective*, Blackwell Publishing, 2004.
20. Стевановић Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније”, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану* (приредили: Љубиша Митровић, Драгана Захаријевић, Данијела Гавриловић), Филозофски факултеат, Ниш, 2009.
21. Стојадиновић Миша, Вукчевић Дејана, „Проблем очувања идентитета на Балкану”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2011.
22. Стојадиновић Миша, Милошевић Катарина, „Комуникацијски контекст културе и мултикултурног друштва”, *Наука*, Часопис Слобомир П Универзитета за друштвене и хуманистичке науке, Слобомир, Бијељина, 2-3/2010.
23. Стојадиновић Миша, „Изазови политичких система на Балкану”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2010.
24. Стојадиновић Миша, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2009.
25. Calhoun Craig, *Social Theory and the Politics of Identity*, Oxford, Blackwell, 1994.
26. Шнапер Доминик, *Заједница грађана – о модерној идеји нације*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1996.
27. Шушњић Ђуро, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења”, *21 Прича о демократији*, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005.

Petar Matić
Miša Stojadinović

TRADITIONAL AND CONTEMPORARY IN THE POLITICAL IDENTITY OF PEOPLE IN THE BALKANS

Summary

Numerous changes that have radically changed the world around us are the basic characteristic of modern society and world that we are living in. The processes of globalization, modernization and transition, growing social conflicts, acceleration in technology development, individualization, and many other features of the modern world impose day to day challenges to preservation of human identity, of human *Self*. The study of identity is particularly interesting in the areas characterized by multi-nationality, multi-confessionality and multi-culturality. The Balkans is certainly good example of such an area where there is curves intersection of different civilizations. In such societies there is particularly the need for redefining of political identity and its adaptation to contemporary social processes. For the political identity of the people in the Balkans can reasonably be said that it is torn between the traditional and the modern. In this sense it is necessary to work on the development of modern democratic/ civic identity, which will be able to overcome this situation. Political culture is an important framework for the development of civic identity, and we must therefore pay special attention to it. Political lack of culture is the biggest obstacles to the formation of civic identity and for the development of democracy in general.

Key words: political identity, citizen, political culture, traditional and modern, the Balkans.